

Hans Bach fortæller

af Hans Bach (1930-2005)

Klitmøller er omdrejningspunktet i Hans Bachs beretninger fra gamle dage. Tre af dem har været bragt i Thisted Dagblad under en fælles overskrift, »I Bach spejlet«. Det drejer sig om »Da geden kom til Betlehem« (dec. 1992), »Fransk Ejler« (jan. 1993) og »Mit arbejdsfristed« (marts 1993). Inden Hans Bach får ordet, bringes redaktionens korte beskrivelse af forfatteren.

Klitmøllers ukronede konge. Sådant betegnes Hans Bach i den nekrolog, Jørgen Miltersen skrev i Thisted Dagblad efter hans pludselige død d. 26. februar 2005. Det kan føjes til, at Hans Bach ikke var nogen enevældig konge. Han var tværtimod en folkets mand, og kongetitlen hentyder alene til, at han som politiker og initiativtager havde stor betydning for Klitmøllers udvikling.

Hans Bach blev født i Klitmøller 12. november 1930 som søn af Christella og Axel Bach. Faderen var fisker, og med efterhånden

10 børn i familien var det et dagligt slid at skaffe til det daglige brød. Alligevel fik børnene en tryk opvækst, og som ung blev Hans udlært som tømrer i Klitmøller.

I 1956 blev Hans Bach gift med Lilly Fuglsang Christoffersen fra Vester Vandet. I denne periode og i de følgende år arbejdede han om sommeren som tømrer i Grønland, Canada og Island. I 1960 etablerede han sig som selvstændig tømrermester i Klitmøller og drev forretningen i over 25 år. Familien blev med tiden forøget med fem børn.

Hans Bach var med i valgbestyrelsen i Klitmøller, da der i juni 1979 var valg til EF-Parlamentet. Her fortæller han om den lave stemmedeltagelse til to førstegangsvælgere, Jane Mikkelsen og Pia Bach. Foto: Tage Jensen.

Udviklingen i lokalområdet havde Hans Bachs bevågenhed, og i 1962 blev han valgt ind i sognerådet for Øster og Vester Vandet, som Klitmøller hørte under. Sognekommunen blev allerede i 1968 en del af Hanstholm Kommune, men ved kommunalreformen i 1970 blev Vandet en del af Thisted Kommune, hvorimod Klitmøller forblev under Hanstholm. Netop Klitmøllers tilhørsforhold til Hanstholm var en mærkesag for Hans Bach. I 1970 blev han valgt ind i den nye kommunalbestyrelse, hvor han fortsatte indtil 2001, heraf i to perioder som viceborgmester.

Hans Bach begyndte sin politiske løbebane som socialdemokrat, men i 1973 blev han som så mange andre fremskridtsmand. Det betød, at han blev valgt ind i Folketinget med et stort personligt stemmetal ved det såkaldte »jordskredsvalg« i december 1973, da de nye partier, Fremskridtspartiet fik 28 medlemmer og Centrum-Demokraterne 14. Året efter blev Hans Bach også medlem af Viborg Amtsråd.

Fremskridtspartiet var dog ikke en blivende løsning for Hans Bach. Han blev genvalgt i januar 1975, men gik ud af Folketinget ved valget i februar 1977. Han forlod partiet og fortsatte i kommunalbestyrelsen, hvor han blev valgt ind på en lokalliste.

Markante meninger og holdninger prægede Hans Bachs udtalelser, men de skabte ikke et modsætningsforhold til andre, fordi han med sin jævne og ligefremme væremåde vandt folks tillid. At han tillige havde sans for humor, nedbrød også mange barrierer – det er en egenskab, som også præger nedenstående historier fra Hans Bachs hånd:

Baltworn

Der hersker næppe tvivl om, at fiskeri efter hummer – og speciel hummerfangst har været kendt flere århundreder tilbage.

Det blåsorte krebsdyr – *homarus vulgaris* – som kan måle helt op til en halv meter og kan veje i hvert fald seks kilo – som dog næppe er rekord – har altid været særlig eftertragtet af fiskerne, og der er et par gode og store årsager til jagten på hummeren.

For det første: den er forholdsvis nem at narre og som følge deraf let at fange. Og da den smager herligt, er den meget eftertragtet, og prisen må siges at være rimelig god.

Hummeren er et dyr, der lever på stenet grund. Det ved fiskeren alt om, og han ved også, at når vi kommer i april måned, søger den tæt ind til kysten, hvor den æder sig fed på de kystnære stenrev, hvor fisk og bløddyr er dens hovedmåltid. Så er det tid for fiskeri med hummertejner, og dem er der flere snedige modeller af. Der eksperimenteres stadigvæk med nye fælder, for det er jo i realiteten det, sagen drejer sig om.

Men den mest almindelige her ved Vestkysten er nok en trætejne, som måler ca. 23 x 43 x 83 cm. Den er i grunden såre simpel, men virkelig snedig og stærk, som den er udtænkt. Tejnen er bygget op på tre rammer med 2,5 x 1,0 cm tejnespiller, og da afstanden mellem spillerne også er 2,5 cm, har vi jo en fin ristekasse med såkaldt netindkald i begge ender. I centrum af netindkaldet er monteret en ca. 13 cm jernring, som er indgang for den nysgerrige og sultne hummer. Da der i jernringen er en simpel lås, som blot er et stykke 3 mm bøjet jertråd, er fælden klar, når lokkemadningen – som regel affaldsfisk – er anbragt på en snor midt i tejnen.

I bunden af tejnen er støbt en mindre betonklods på størrelse med et franskbrød. Det er simpelthen nødvendigt for at holde tejnen på havbunden, og da træet efter en uges tid på bunden bliver godt vanddrukket og grå, har vi jo næsten et troværdigt billede af hummerens naturlige fangstplads på stenrevet.

Hummertejne. Foto: Frede Kristensen.

Som regel har man seks tejner i hver lænke. Dvs. man sammenbinder tejnerne med en vis afstand, ca. 15-20 m, og på hver lænke har man mindst bøjer eller kugler på havoverfladen fastgjort til hver fløjtejne. Fordelen ved at bruge tejner er flere, men en af hovedårsagerne må vel siges at være, at normalt kan tejen passe sig selv et par dage og til stadighed fiske, som også resultatet kan vise. Flere har haft helt op til otte stk. hummere i den samme tejne plus en enkelt energisk, der har bidt sig fast udvendig, og så tør jeg garantere for, at der bliver råbt: »ALVERDENS BAL-TWORN«. Men fiskeren ved godt, at nær kysten på stenbund kan en pludselig storm ødelægge alt – rub og stub på få timer, og jeg mener, de allerfleste har prøvet det, og det er jo en ganske alvorlig økonomisk situation at blive bragt i, men det hører nu engang med til erhvervet.

Hummeren lader sig heldigvis fange på mange andre måder og metoder. Mange sjove er brugt. Forskellige garnstørrelser er ganske udmærket, og da krabben er blevet meget efterspurgt, ryger der ofte flere hummere i krabbegarnene. Ja, at hummer også kan fanges på krog, er der masser af eksempler på. En gammel og næsten glemt måde at fange den eftertragtede hummer på, var i »kranje«, som i hvert fald blev brugt indtil for en snes år siden, og måske bruges af ganske enkelte endnu.

En kranje er – enkelt beskrevet – en jernring på ca. 65 cm i diameter af rundjern på omkring en halv tommes tykkelse, hvorpå der er monteret et kegleformet net. Tværs over ringen er fastspændt en snor, hvorpå maddingen er fastbundet, og fra snoren er der igen bundet et enkelt tov med en gaj eller flyder op til havoverfladen, så hver enkelt kranje er en

selvstændig fiskeenhed klar til fangst. Kranjen skulle jo vogtes og røgtes med ca. et kvarter mellemrum, og da en robåd brugte 12-14 stk., passede det meget fint med tilsynet inden for de 15-20 min.

Kranjefiskeri var aften- og natfiskeri i sommerperioden, og vi blev pålagt tavshed, når kranjen skulle lettes, som vi sagde. Da vanddybden var omkring 5-6 m, kunne unødigt støj skræmme hummeren væk. Jeg kan stadigvæk huske, da jeg som dreng var med min bedstefar med kranje. Vi gled næsten lydløst hen til gajen (bøjen), og jeg ser for mig endnu bedstefars præcise bevægelser. Han havde et ganske bestemt tag eller nøk, når han strammede tovet op til kranjen på bunden, og så skal jeg love, han hev til så kranjen røg op til båden i en vældig fart. Fidusen var jo at overraske hummeren, så den for sent flygtede fra maddingen, som den sad og smaskede i sig.

Jeg huskede enkelte gange, vi efter 6-8 timers fiskeri var heldige, og vi havde da op til 15-20 hummere plus en del krabber. Jeg husker også en ung fisker – lige før krigen i 1939 – på en lang nat havde han ene mand 57 hummere ved kranjefiskeri.

Fiskere havde – og har vel endnu – nogle særlige udtryk, når de skulle signalere til hinanden om antal hummere i den enkelte kranje eller tejne. Hvor stammer i grunden så mærkelige udtryk fra? – Men i hvert fald, bragende festligt lød det ud over havet en stille sommernat med kranjefiskeri.

1 stk. hummer: TWORN

2 stk. hummer: BALTWORN

3 stk. hummer: BALTEJST

4 stk. hummer og derover:

ALVERDENS BALTWORN

De ældre fiskere kender skam godt udtrykkene, men hvor de stammer fra, har ingen kunnet fortælle mig.

Jeg slutter min beretning med en sjov oplevelse, som mine brødre og undertegnede havde en sommermorgen for den del år siden. Vi havde været ude og pilke torsk, og på vej ind opdagede vi en hummer, der svømmede hen over sandbunden. En hummer svømmer faktisk stærkt og altid baglæns. Da der kun var 3 m vand over bunden, begyndte vi at drille hummeren med åren, og den blev så gal, at den til sidst bed sig fast i åren, og efter flere forsøg og ved hjælp af pøsen fik vi omsider krabaten indenbords. Jeg skal love, vi skreg TWORN til hinanden, og det her er skam ingen lystfiskerskrøne, men den skinnbarlige TWORN.

Da geden kom til Betlehem

Første gang jeg mødte hovedpersonen i min beretning, var sikkert i mit barndomshjem – »Havglimt«.

Jeg har nok været omkring otte år dengang, og jeg husker manden som en »bette« mand og for mig en gammel mand med stærke briller.

Men noget, der gjorde mig angst, var en tyk sort taske, som han havde med ind. Da han havde sat sig på bænken og placeret tasken på bordet, holdt han vedblivende fast i denne sorte taske. I mit barnehoved var der noget forkert og fremmed ved tasken. Grunden hertil var måske, at jeg aldrig før havde set en sådan tingest.

Jeg hørte, at min mor kaldte manden for Carl, og han sagde, at han ville vente til Aksel – min far – kom hjem. Han forklarede også, at han havde snakket med min far ved havet, og da havde de allerede båret fiskene op, og far måtte derfor være lige på trapperne.

Det gik heller ikke ret lang tid, før far kom hjem til huset, og han kom straks ind og satte sig over for Carl, som far siden har forklaret var sognerådets skatteopkræver.

Vi unger, vi var vidst nok otte den gang, stod og lurede på, hvad der nu skulle ske. Noget ud over det daglige måtte det være.

Mor stod ved komfuret og tilberedte aftensmaden: Kogt fisk. Vi fik almindeligvis fisk seks gange om ugen, og vi kunne virkelig lide det. Herligt.

Efter en kort snak om vind og vejr og fiskeri begyndte Carl at snakke om skat. Han nævnte et beløb, det var omkring 50 kr., som far for længst skulle have betalt, plus nye beløb, som far også skyldte.

Far protesterede ikke, men som rigtigt var, fortalte han Carl, at der var smalhans. Far, der sjældent brugte mange ord, fortalte, hvor fattige vi var, og at vi ikke ejede kongens mønt. Jeg kunne forstå på samtalen, at det kendte Carl til.

Carl kunne også forstå, at der ingen penge blev til skat med en årsfortjeneste på under 1.000 kroner. Det var endda i den bedste del af skalaen; mange måtte klare sig med endnu mindre, og i de fleste fiskerhjem var der, som far sagde, en husfuld unger. Som det hele så ud i øjeblikket, kunne far i hvert fald ikke få øje på nogen særlige lyspunkter.

Jeg ser endnu Carl med de små runde og stærke briller kigge rundt på os børn, da han sagde: »Jamen, Aksel og Stella, så rige I er med den store, dejlige børneflokk.«

Så fortalte Carl, at han og hans kone Marie aldrig var blevet betroet børn. Da de altid havde ønsket og bedt Gud om børn, kunne Carl forstå, at det var Guds mening med hans og Maries liv, at de skulle være barnløse. Nu var de i hvert fald blevet for gamle.

Da sagde far pludselig: »Ja, ja, Carl, men så kunne vi måske betale vores gæld med et af vore børn?«

Da tør jeg love, der blev helt stille. En knugende stilhed sænkede sig i køkkenet, og jeg kunne pludselig mærke mit lille hjerte pumpe hårdt. Noget skreg inde i mig: »Ikke mig, ikke mig!«

Dengang snakkede børn jo ikke med, bestemt ikke når voksne talte. Alle vi, der forstod samtalen, skelede skræmte til hinanden, og det var nok lige før panikken havde bredt sig, hvis ikke mor havde vendt sig fra komfuret og kigget meget bestemt på far.

Lige så pludselig som før sagde far med et smørret grin: »Nej, nej, det var bare noget pjat, jeg sagde. Trods vor usselhed og fattigdom er børnene det bedste, vi ejer og har, og de er hverken til salg eller bytte for alverdens rigdom.«

Jeg fornemmer endnu den usigelige glæde, der i dette øjeblik hjemsøgte os søskende.

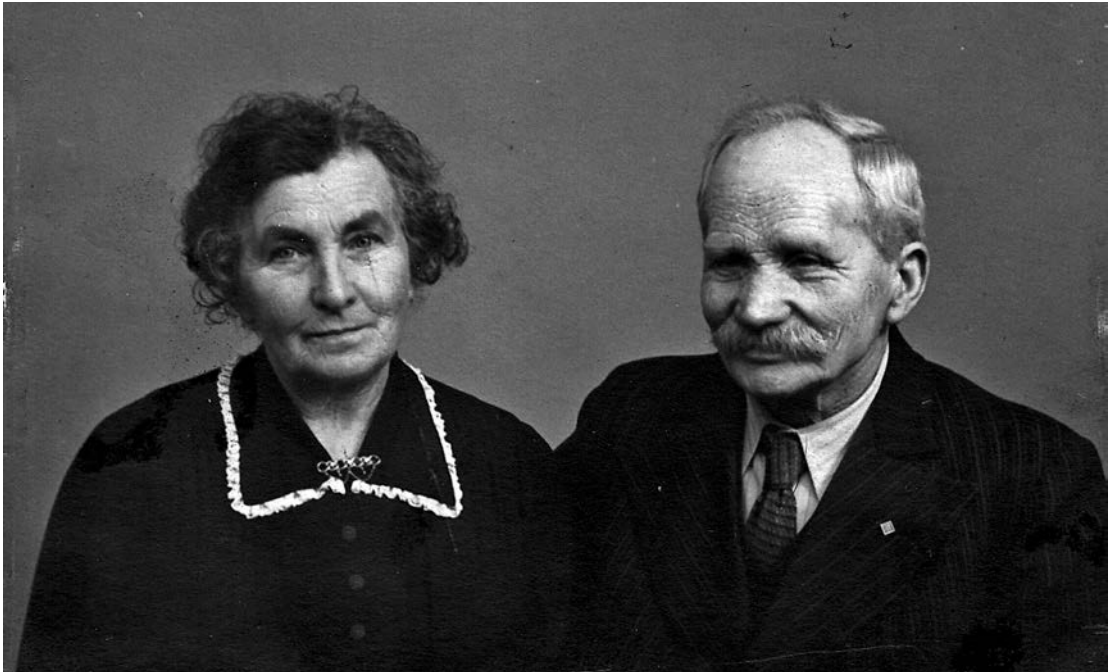
Carl blev budt på aftensmad og sagde tak hertil. Nu var Carl meget hellig og tilhørte, modsat mine forældre, Indre Mission, og jeg opdagede, at Carl stille foldede sine hænder før og efter maden. Skikken kendte jeg fra mine bedsteforældre i Vangså.

Da Carl havde sagt tak for mad, sagde han til far, at han havde snakket med en vis mand i sognerådet, og de to var blevet enige om, at når nu Carl havde hjemsøgt familien og ved selvsyn havde set, hvor fattigt vi boede og set, at der intet jordisk gods var at pante, skulle gælden slettes. Far har senere fortalt mig, at gælden blev slettet som aftalt.

Carl var en »gjæv« mand og som sagt én af de hellige i Klitmøller med stærk tilknytning til Indre Mission, og jeg husker ham og hans kone ved senere forskellige lejligheder.

De boede i et »bette« hus uden særligt stort jordstykke i østenden af Klitmøller. For os børn var stedet spændende, måske fordi de havde forskellige slags kræ, heriblandt en del geder. Som en særlig form for underholdning drillede vi den gamle gedebuk, når vi passerede på vej til præstegården i Vester Vandet, hvor vi gik til konfirmationsforberedelse.

Da Carl og hans kone Marie var venner med næsten alle mennesker og ikke spor gal-sindede, blev vi, når de opdagede os, inviteret

Carl og Marie Dragsbæk.

ind på en kop kaffe. Jeg tror nok, vi fik gedemælk i. Ingen af os kunne rigtig lide det, men en lille forandring til hverdagen var besøget i hvert fald.

Carl og Marie mødte trofast hver eneste søndag aften i Missionshuset »Betlehem«, som lå og stadig ligger to kilometer vestude fra Carls og Maries hjem.

Missionshuset »Bethlehem«. Klitmøller fik sit første missionshus i 1899, men det blev hurtigt for lille, og »Bethlehem« blev opført 1919.

Marie var sølle gående og havde efter sigende et svagt helbred, og da de begge to var kommet op i årene, var transporten til »Betlehem« en ganske alvorlig sag. Der var dengang kun en enkelt bil i Klitmøller.

Carl var snild med hænderne, og han byggede selv en form for tøjhulet kørestol. Den så mærkelig jumbeagtig ud, men den fungerede, når den blev spændt efter Carls cykel. De to havde en flot befordring, og i folkemunde blev de altid benævnt som »Carl og hans Kajolus«.

Uanset vejr og vind gik det af sted til »Betlehem«, og det var i grunden flot gjort, når den gamle og efterhånden svagtseende Carl i blæst og storm kom trampende ned gennem Klitmøller med Marie i Kajolus, fastspændt til cyklen. Da tillige Marie altid smykkede sig med store mærkelige hatte, var det bestemt et ejendommeligt indslag i mølboernes hverdag.

Så skete der en dag en mærkelig hændelse, som nok skyldtes flere ting. Det var i mørkningen og kraftig blæst fra vest. Nu blæste det som regel altid fra vest, så Carl havde bygget et bette læ- og afsætningsdige, så det var nemmere at drive befordringsmidlet i sving.

Marie havde placeret sig i Kajolus, men råbte til Carl, at han måtte »bie« lidt, da hun havde opdaget, at hun manglede både bibel og salmebog.

Carl så og mærkede på cyklen, at Marie humpede ned af Kajolus og gik ind i huset. Da Carl kort efter mærkede et nyt bump, startede han kækt på turen mod Betlehem.

Som sædvanlig svingede han ind og holdt ved den store indgangstrappe, hvor en del af menigheden stod og ventede. Carl syntes, der blev så underligt stille i flokken. Der var ligesom noget helt ravende forkert ved alle de måbende mennesker.

Særligt isnende blev det, da en af de ældre halvhøjt hviskede: »Er det æ Dævl, som Carl kommer med?«

Carl kom da af cyklen, og da han drejede sig mod Kajolus, var det ikke Marie, der sad der, men derimod den gamle gedebuk, som kvitterede med et af sine velkendte bræg.

Nå, sket var sket, og alt var jo Herrens vilje, så en ung mand overtog hele Carls befordring.

Geden blev lukket ind i naboens have og Marie blev ekspres hentet ved huset derhjemme, hvor hun betuttet stod og ventede på assistance.

Det blev bestemt, at geden skulle overnatte i naboens have. Her tog geden en grusom hævn. Den skamferede og ødelagde alt. Visse tunger påstår, at det var som hævn for, at den ikke blev lukket ind i »Betlehem«.

Fransk Ejlers sovs

Engang var det her med at give folk forskellige øgenavne almindeligvis ikke en

ondskabsfuldhed, men mere en nem måde at placere vedkommende rigtigt på.

Jeg husker, da der var to Peter Grønkjær i Klitmøller, det blev selvfølgelig til Øster- og Wester Peter, hvoraf den ene lever i bedste velgående.

Men når folk gik over til at kalde folk »Ysepølse«, »Gammel Jas«, »Malle Kuk« og andre grovheder, ved jeg, de fleste står af. Men sikkert er det, øgenavne, kaldenavne bruges den dag i dag, og det må vel siges at være en form for mobning.

Hvad mølboerne – og i særdeleshed den lokale Indre Mission dybest set tænkte og sagde om Niels B. Hansen fra Vangså, også kaldet Bette Niels eller Sprit Niels, har jeg kun en meget dunkel erindring om. Til gengæld husker jeg meget tydeligt fra min barndom, når Bette Niels var salig efter indtagelse af et ordentlig kvantum kogesprit ved Klitmøller landingsplads.

Der blev fortalt utallige historier om Niels, særligt fra hans unge dage, men på hans ældre dage foregik det hele mere fredeligt. Af størrelse var Niels lille, tynd og i øvrigt skaldet, og jeg husker, at han havde de herligste havblå øjne.

Niels havde en kystbåd, hvis navn var Nordstjernen, og som skam var over tyve fod i kølen. Niels var virkelig stolt af båden, ikke mindst af motoren, den ti hestes Dan – »Kjære gamla Dan,« messede Niels, på en blanding af jysk og – vistnok – svensk, når motoren ca. en gang i kvartalet skulle startes op, klar til at gå på fiskeri.

I øvrigt mindes jeg nu aldrig, at Niels kom på havet med Nordstjernen. Nordstjernen blev rigget til, der blev gjort bakstørn¹ og alverdens gøremål. Vi havbodrenge hjalp ivrigt til og fulgte med allerstørste opmærksomhed hele komediespillet, selv om vi efterhånden nok vidste, at det hele endte med en kæmpebrandert. Når rusen var raset

ud, erklærede Niels strøm, vind og vejr for ubrugeligt, det var nu blevet rigtigt gammeldags »ødevejr«.

Fiskerlejet havde vænnet sig til Niels og hans »finden på« og alt hans »væsen«. Han blev en del af det liv, der dengang blev levet, og da vi alle på en eller anden måde kom hinanden ved, iagttog den voksne del af mølboerne blot hele sceneriet som tilskuere, for de vidste, at Nordstjernen stod godt forankret bag Niels' lille redskabshus, og der blev den for øvrigt altid stående.

Niels' lille redskabshus, som findes endnu, var ca. 8 kvm, med kun et og samme uisolerede rum. Heri fandtes en vakkelvorn stol og en del kasser, hvorpå der stod en primus, som både tjente til kogning og opvarmning, når Niels tog frivilligt asylophold i Klitmøller en uges tid. På gulvet lå en gammel madras med et sribet dyne- og pudesæt uden betræk. Hvordan han overhovedet overlevede om vinteren i det iskolde rum, er faktisk en gåde, for Niels var efterhånden halvgammel, men han kom igennem alle strabadserne. Jeg ved, at han levede de sidste år på Hundborg Hvilehjem.

Niels' køkkengrej var også meget spartansk. Så vidt jeg husker, var der kun en sort kedel, en blågrå kaffekande og en lille gryde med låg fra en gammel malerbøtte, men »bra« til fiskekogning. Så var der en skåret dyb tallerken, to kaffekopper uden hanke, som Niels kaldte »spølkummer«, og endelig husets virkelige klenodie, en meget flot sølvske med en eventyrlig rose på skaftet. Niels kunne fortælle, at skeen var en dåbsgave fra hans gudmor. Når Niels sad ned og pudsede skeen i sin skjorte, strålede han som en lille sol. Han fortalte, at han var meget mere stolt af skeen end af lommekniven, som oven i købet var en ægte »Løven-Messer«. Niels havde kun den samme kniv, og den blev brugt til alverdens ting. Han var utrolig stolt af kniven, og vi

drengene kunne på skift få lov til at dreje slibe-steinen, når Niels skulle slibe »Løven-Messer« ekstra grundig.

Jo, vi følte skam, at vi oplevede mangt og meget, når vi var i selskab med Niels. Vi syntes, han var »gjæv«.

Niels' transportmiddel var en cykel. Til stor forskel fra datidens cykler, der altid var sorte, var Niels' cykel skam malet citrongul, og tilligemed besad den en kæmpe håndsmedet bagagebærer. Farven så ægte svensk ud, fortalte Niels og fremkaldte gode minder fra Skagen, hvor han havde lært »svenkersproget«. Men det skete ofte, når Niels fik rigelig med sprit, at han havde nogle gevaldige diskussioner med cyklen, og når den var ekstra slem, fik den et ordentlig spark eller kraftige rusk, og vi drenge opmuntrede Niels til »cykelafstraffelse«.

Vi havde forbud mod at købe sprit til Niels, men når han lovede os en hel femogtyveøre for at købe ham en flaske, fandt vi da altid en udvej. Der var skam hele syv købmænd i det lille fiskerleje, så vi lærte en masse måder og tricks for at fremskaffe spritten til Niels.

Hverdagen var slid, slæb og fattigdom, så det er klart, at Niels lyste gevaldigt op, når han gav den hele armen, hvilket kunne vare flere uger. Hvorfra han fik lidt penge, aner jeg ikke, men hans leveomkostninger var jo meget små og beskedne. Ganske vidst havde Niels en lille harmonika, mærket var »Sibyalabrand«, og han kunne skam godt lirke lidt musik ud af instrumentet, men helst svenske melodier. Hvis så nysgerrige eller badegæster dukkede op, gik vi drenge rundt med hatten, og det blev nok engang imellem til næsten fem kroner.

Mine forældre og nok de fleste forældre i Klitmøller fandt sig stiltiende i børnenes omgang og palaver med Niels. Han var i bund og grund en fredens mand, der lige fra barndommen af var ramt af fattigdom og fandt

Bette Niels hed i virkeligheden Niels Bernhard Hansen (1889-1959). Foto: Vangsaar Arkiv.

trøst i alkohol – som senere blev til kogesprit – af yderste nød.

Vi børn syntes, Niels var en glimrende fortæller. Når der var tilpas med sprit på Niels, kunne vi lytte til ham i timevis, mens vi ventede på fiskerbådernes hjemkomst, som kunne svinge mange timer. Det var før, man fik

radio ombord, så vi skulle jo vogte ved fiskerlejet alligevel og være parate til at få krogene bragt hjem i en fart, og så ellers komme i gang med opklaring af garn og kroge.

Selvfølgelig tog vi også gas på Niels for at sprede morskab. Vi efterbedede hans volapyksvenske på mange sjove måder. Niels havde vist nok aldrig været helt i Sverige, og så vidt vides gik hans længste rejse til Skagen, hvor han fiskede fra en sommer. Der, fortalte Niels os, lærte han det svenske sprog perfekt. »At prata«, som han sagde, og oven i det hele traf han også en person, som han kaldte »Fransk Ejler fra Løkken«.

Foruden i timevis at »prata« svensk lærte Fransk Ejler fra Løkken også Niels at lave sovs. »Sådan rigtig dyppelse«, Niels så himmelhenrykt ud, når han fortalte om Fransk Ejler og hans dyppelse, og han røbede også over for os børn, hvorfor han så sjældent tog imod indbydelse til at spise med i de mange hjem. Årsagen var netop, at fiskerkonerne uden undtagelse var håbløse dyppelseskokke. Det sidste sagde han altid på svensk, men jeg har glemt Niels' oversættelse.

Men et glemmer jeg i hvert fald aldrig omkring sovsen, en begivenhed der faldt sted i mit barndomshjem.

Niels var ungkarl og kom som sagt fra Vangså, hvorfra min mor også kom. Da Niels engang kom med besked fra mors gamle forældre, lod han sig alligevel overtale til at spise med ved bordet. Min far havde den herlige indstilling, at alverdens godtfolk, uldhandlere, dørsælgere, plattenslagere, ja, næsten uanset hvem der kom til døren ved spisetid, så skulle de i hvert fald bydes på et måltid mad.

Med alle antennerne ude nød vi børn i komplet tavshed fars og den medbudtes samtale, som kunne dreje sig om alle verdens problemer. Far var en vidensmand, der som sømand havde set hele verden, så han forstod til

enhver tid at få folk til at fortælle og »prata«, som Niels sagde.

Vi skulle have kogt kuller med den herligste sovs til. Mor var bragende dygtig til madlavning, sådan som konerne med de få midler nu var dengang.

Niels havde fyldt godt med sprit på den dag, kunne vi godt se, men far mente som altid, at en gang kogt fisk var godt for alverdens ting. Niels blev da placeret på bænken sammen med hele den store familie, selv om mor var sur over Niels' brandert. Niels foreslog, vi skulle starte måltidet med en svensk sang – vist nok: »Du gamla, du fria«, men der satte mor grænsen, selv om far nok mente, at det da for resten kunne være ganske sjovt. Mor havde øst fisk og kartofler på Niels' tallerken, og stilheden var som i en kirke før præstens prædiken, da Niels svajende rejste sig op, og startede med at køre rundt i sovsen. Han fortsatte med at hive sovsen en halv meter op fra gryden, mens han på gebrokket svensk sagde: »Bette Christella, kalder du det

her sovs? Næ – næ, så skulle du have set og smagt sovsen, som Fransk Ejler fra Løkken lavede den«.

Nu var der musestille omkring bordet, og mors ansigt skiftede farve på sekunder, da kun skreg: »Nu kan det være nok – så er det UD. Vil du, Aksel, eller skal jeg?« Da min far var lidt sindig i vendingen, blev Bette Niels med det, der vidst nok hedder førergreb, ført ud af mor, som smækkede døren i med et drabeligt knald og et: »Godnat og tak«. Far føjede grinende til: »For sovsen Niels glemte at sak«, men mor oplyste os alle om, at der bestemt ingenting var at grine af.

Heldigvis gik der kun et par uger, så kom Niels med en frisk hilsen fra Vangså, og alt var ved det gamle, der blev ikke båret nag. Niels opførte sig som en verdensmand, og idet han trådte ind ad døren, gik stueklokken i slag, og Niels tog hatten af og hilste ærbødigt på uret. Det gav bestemt anledning til lindrende fælleslatter, med sidste episode i hu. Jeg husker bestemt også, at absolut ingen bød Niels

Hans Bachs hjem som det tog sig ud i hans barndom. Ca. 1958.

på middag denne gang, og det var alle parter ganske godt tilfredse med.

Mit arbejdsfristed

»Husker du vor skole tid, husker den så nøje. Du var i en kjole hvid og jeg i stumpet trøje.« Til den sang må jeg altså melde pas, for når vi snakker om enkeltheder, såsom tøj og en almindelig dag på Klitmøller skole for 50 år siden, står det hele faktisk meget fjernt og dunkelt for mig.

Og dog – den dag jeg selvforskyldt, og dengang syntes jeg vist velfortjent, fik ti slag af spanskrøret i »Bachspejlet«, glemmer jeg næppe. Særligt det sidste og tiende slag husker jeg, men det skal jeg nok fortælle om en anden god gang.

Jeg må nok erkende, at verden har forandret sig i de 50 år, der er gået, siden vi flyttede fra den dengang gamle skole, og ind i den nye og stadigvæk flotte skolebygning, som i de senere år har gennemgået en grundig modernisering.

Den gamle skole var meget enkel, husker jeg, en større bygning på vel 160 kvm og uden form for udsmykningsløjer. Jeg tror nok, at den svarede nøje til datiden og miljøet, bare lige ud ad landevejen, med en gang midt i bygningen, der tjente som fælles opholdsrum med plads til støvler og overtøj; men da der ingen varme var, mindes jeg alligevel, når vi trak en halv våd stortrøje på eller gennemfugtigt fodtøj på de kolde fødder.

På begge sider af gangen var der en dør ind til de to klasseværelser, der hver var på ca. 60 kvm, hvilket var Klitmøller skoles samlede undervisningsområde.

I hvert klasselokale stod der en skrummel kakkellovn og en svær tørvekasse, og der var en karakteristisk hørm i klassen, når sådan en 30-40 unger sad og svedte i halv vådt kluns, og kakkellovnen forsøgte med lærerens hjælp at

futte de til tider halv våde tørv af. Jeg kan næsten fornemme lugten endnu.

Vi var 15-20 elever i hver årgang dengang, så de 7 skoleår i og omkring min tid gav ca. 125-130 elever i skolen. Da der kun var to lærere til skolen, blev vi næsten alle timer undervist to årgange sammen, og det siger sig selv, at der skulle være ro og disciplin i klassen, for at undervisningen kunne fungere. En tur i gården til besøg på et par gamle wc'er blev næsten ikke tolereret i timen, og jeg mener aldrig, at jeg nogensinde har dristet mig til at spørge om lov. Nej, der var i hvert fald lov og orden i datidens skole, hvor godt det så end var. Som sagt var der to lærere i Klitmøller, og jeg føler oprigtigt, at de satte alle gode kræfter ind på at banke lærdom i hovedet på os unger.

Med de store muligheder nutidens lærere har i dag – sammenlignet med datidens lærere – tror jeg i hvert fald, der var folkeskolelærere, der kunne lære en del fra dengang.

De gamle lærere vidste nemlig, at nøglen til fremtiden, eller det grundlæggende var – så længe vi endnu er danskere – dansk og derudover regning og skrivning; men som skrevet står: »Verden ændrer sig« – eller også ændrer vi verden – til hvad?

Jeg er ked af, at jeg er så skeptisk over nutidens skole. Jeg var selv meget glad for min skoletid, også i den gamle skole, og jeg husker, at vi var meget spændte på at flytte over i den nye og stadigvæk nuværende skole. Der er skam tre klasseværelser, sløjdlokale til drenge, og pigerne fik også som noget nyt husgerning og madlavning. Som noget helt nyt havde vi fælles fysik, som vi anså for vældig drabelig, når vi foretog forsøg.

Nu blev der skam i alt ansat tre lærere ved Klitmøller skole. Der skete så uendelig meget i disse år, anden verdenskrig rasede omkring os, og som tiden gik, blev der mangel på næsten alt. Jeg tør nok love, vi fik lært

genbrug, hvis der i det hele taget var ting at bruge af, men skolen stod midt i det hele som samlingspunkt, og jeg føler som et fristed – i bogstavelig forstand – et arbejdsfristed for os børn. Det hele hængte nemlig sådan sammen, at næsten alle børn, fra de var seks år, deltog aktivt i alle hjemmets gøremål, og i et fiskersamfund var det muslingekroge, en arbejdsdag på ofte 6-8 timer udover skolen, så det tror pokker, at vi var lykkelige for at slippe hjemme fra »arbejds-anstalten«.

Jeg mener også, at de allerfleste var glade for at gå i skole. Der var hos de allerfleste en iver for at få lov til at lære, og jeg tror en sund kappestrid, som jo desværre i dagens Danmark er hængt ud til spot og spe.

Jeg føler den dag i dag, at min tids skolelærere vidste, at mangel på kundskab skabte afmagt, og det var dem magtpåliggende at banke så megen viden ind i de små hjerner og

sjæle, som det var dem muligt, og det er jeg dem meget taknemmelig for.

Særlig taknemmelig er jeg for min gamle lærer M. C. Nielsen, som i dag bor på Klitrosen i Klitmøller. Han var nemlig alle tiders lærer, og han brugte aldrig spanskrøret.

Madtejne

Modellen er en tro kopi af den, fiskerne i Klitmøller brugte, og skal som sådan fremstilles i massiv eg. Der var flere årsager til, at man netop valgte eg. For det første er det en meget stærk træsort, så når man én gang havde anskaffet sig en tejne, var det en madkasse for livet; dernæst var eg let at forme og bøje i en »svedekiste« – altså ved vanddamp – og den kunst har man kendt i flere hundrede år.

Alle befolkningsgrupper har kendt medtejenen, og der er ingen tvivl om, at da bønderne

Frede Kristensen har her fotograferet sin fars madtejne.

begyndte at dyrke kystfiskeri, blev tejen en meget vigtig del af de ganske få bekvemmeligheder, der fandtes i bådene. Se, madtejen blev også brugt som hovedpude, når der var tid til en fem minutters hvil; det var netop derfor, at de ældre tejer var udstyret med et stykke reb som bærehank, så kunne et træt hoved hvile så nogenlunde nogle få minutter.

Jeg mindes med fryd, når bådene efter en lang dag på havet landede i Klitmøller. Vi havbodrenge entrede omgående båden, og så var det bare med at komme ned i lukafet og finde tejen frem. Da fiskernes pålæg næsten udelukkende var ostemadder, garanterer jeg for, at en sådan »vustemellemad« simpelt hen var en nydelse, som vi alle kæmpede om, trods det at »madden« var mange timer gammel. Men den her specielle aroma af gammel eg og havvand gjorde den til et himmelsk måltid, som jeg i hvert fald aldrig har smagt bedre.

Jeg tror i øvrigt – uden direkte sammenligning – at »vustemellemadden« svarer til en rigtig gammel god rødvin.

Madtejen er selvfølgelig stadigvæk anvendelig til sit oprindelige formål, men som smykkeskrin, syæske m.v. kan den også bruges; dog vil jeg tro, at de allerfleste vil benytte den udelukkende som pyntegenstand.

Den kan med held fremstilles at tørt vragtømmer, men der må nok alligevel regnes med 50% importeret eg.

De gamle bådebyggere var mestre i at lave tejer, de kunne kunsten, altid af rene varer, og jeg er sikker på, at de aldrig brugte krydsfiner eller masonit.

Der skal her regnes med fem timer pr. enhed, dog mindre ved seriefremstilling; til gengæld kan der sikkert sælges 1000 stk. i turistæsonen, så det skulle jo give arbejde til mindst 10 mand i 3 måneder.

Note

1. Rengøring inden afsejling.